

MARIA RÓŻKOWSKA
1899 – 1979

Dnia 20 czerwca 1979 roku zmarła w Poznaniu po bolesnej i wyniszczającej chorobie Maria Różkowska, emerytowany profesor zwyczajny PAN, były kierownik Pracowni Paleozoologii PAN w Poznaniu, jeden z pionierów nowoczesnych studiów nad koralowcami na świecie, człowiek wielkiego serca, umysłu, hartu ducha i niezwykłej pracowitości.

Maria Różkowska urodziła się dnia 15 sierpnia 1899 roku w Gorzewie, pow. Oborniki Wielkopolskie w rodzinie nauczyciela Józefa Dembińskiego. Gimnazjum matematyczno-przyrodnicze im. Dąbrówki w Poznaniu ukończyła w 1919 r. W tym samym roku wstąpiła na Wydział Matematyczno-Przyrodniczy nowo utworzonego Uniwersytetu Poznańskiego, którego była jedną z pierwszych słuchaczek. Studiowała biologię, jednak już podczas studiów zainteresowała się paleontologią, co znalazło wyraz w temacie pracy magisterskiej pt. „Fauna narzutowa zwirowisk w Obornikach” wykonanej w 1923 r. pod kierunkiem wybitnego polskiego paleontologa, prof. W. Friedberga. Jej zdolności i niezwykła pracowitość sprawiły, że jeszcze przed ukończeniem studiów została zaangażowana na młodszą asystentkę przy Katedrze Paleontologii, a po zdaniu egzaminu magisterskiego awansowana w 1923 r. na starszą asystentkę. Zaledwie w 3 lata później (1926 r.) obroniła pracę doktorską. W latach 1930–1932 wykładała paleontologię i przygotowywała rozprawę habilitacyjną „Koralowce mioceneskie Polski”, opublikowaną w 1932 roku. O nowatorstwie tej doskonałej pracy niech świadczy fakt, że metody w niej zastosowane i zakres studiów weszły powszechnie do programu i warsztatu badań nad koralowcami *Scleractinia* dopiero w latach sześćdziesiątych.

Praca ta kończy pierwszy okres tak świetnie rozwijającej się twórczości naukowej Marii Rózkowskiej. Tuż przed rozprawą habilitacyjną zmuszona była odejść z Uniwersytetu. Nie odeszła jednak od paleontologii. W latach 1933–1937 wyjeżdżała na własny koszt na Podole, gromadziła zbiory sylurskich skamieniałości tego obszaru i prowadziła badania geologiczne.

Jej czynna natura, instynkt społecznikowski i serce zawsze otwarte ku cudzemu nieszczęściu skłoniły Ją do bardzo aktywnego zajęcia się losem rodzin bezrobotnych. W latach 1935–1939 była czynną i szeroko znaną opiekunką osiedli bezrobotnych w Poznaniu, zorganizowała ochronkę dla dzieci, dożywianie i różne zapomogi.

Pozostawiona samej sobie po uwięzieniu męża w oflagu, wywieziona wraz z trojgiem dzieci na Lubelszczyznę, nie załamała się pod presją wojny i okupacji. Przystąpiła do pracy biurowej w majątku Moniaki, pow. Kraśnik. Równocześnie zajęła się dziećmi chłopskimi, organizując tajne nauczanie dla ośmiorga z nich w zakresie szkoły podstawowej i średniej. Wykorzystywała również swoje wiadomości z zakresu pielęgniarstwa niosąc pomoc chorym i szerząc oświatę sanitarną, jakże zaniedbaną wówczas w tamtych okolicach.

Po okupacji powróciła do Poznania i niemal natychmiast, bo już w 1945 r. podjęła pracę w Katedrze Geologii i Paleontologii Uniwersytetu Poznańskiego. Wykładała paleontologię, prowadziła ćwiczenia, zajmowała się biblioteką. Równocześnie została kierownikiem Pracowni Paleozoologii, poznańskiej filii Muzeum Ziemi w Warszawie (1946–1954), przekształconej w 1954 r. w filię Zakładu Paleozoologii PAN w Warszawie. Pozostawała na tym stanowisku do emerytury, na którą przeszła w 1970 r. Uniwersytet opuściła już w 1953 roku, nie zerwała jednak więzów z dydaktyką prowadząc zleczone wykłady z paleontologii aż do zmiany programu nauczania w latach sześćdziesiątych.

Okres powojenny to właściwie rozpoczynanie nowej kariery naukowej. Oddalona od ośrodków paleontologicznych w Warszawie, Krakowie i Wrocławiu, była Maria Rózkowska jedynym paleontologiem w Poznaniu i jedynym badaczem koralowców w Polsce. Ścisła współpraca z prof. Romanem Kozłowskim, światowej sławy polskim paleontologiem pomogła Jej wejść w nurt nowoczesnej paleontologii, jednak wydzwignięcie badań koralowych w Polsce na poziom międzynarodowy i stworzenie, a raczej odbudowa paleontologii w Poznaniu jest jednak niewątpliwie Jej zasługą. W krótkim czasie zgromadziła wokół siebie grono studentów starszych lat i specjalizujących się w paleontologii młodych naukowców. Niesłychana pasja twórcza, wielka inteligencja, dociekliwość i ciągłe dążenie do perfekcji zaowocowały wkrótce doskonałymi pracami morfologicznymi, zapoczątkowanymi monografią „Pachyphyllinae et Phillipsastraeta du Frasnien de Pologne” opublikowaną w 1953 r. i uhonorowaną w roku następnym Nagrodą Państwową. W tymże roku otrzymała tytuł profesora nadzwyczajnego.

Wszystkie prace Marii Rózkowskiej cechują się maksymalnym wykorzystaniem materiału i nowatorstwem warsztatu, jednak niektóre z nich, jak „Blastogeny and individual variations in tetracoral colonies from the Devonian of Poland” (1960), czy „Famennian tetracoralloid and heterocoralloid fauna from the Holy

Cross Mountains (Poland)” (1969) to kamienie milowe w światowych badaniach nad koralowcami Rugosa. Pierwsza z tych prac faktycznie zapoczątkowała współczesne badania nad kolejnością u Rugosa. Druga jest monograficznym opracowaniem morfologii, ekologii i systematyki koralii fameńskich Polski. Większość opisanych w tej pracy gatunków i rodzajów to nowe taksony. Ilość zbadanego materiału kilkadziesiąt razy przewyższa wszystkie pozostałe opracowane zbiory koralii fameńskich na świecie, a jakość opracowania już obecnie postawiła tę pracę w rzędzie powszechnie cytowanej klasyki.

Osiągnięcia naukowe Marii Rózkowskiej były doceniane zarówno w kraju jak i za granicą. W 1968 r. otrzymała tytuł profesora zwyczajnego i uhonorowana Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski. Pracownię poznańską odwiedzali badacze koralowców ze wszystkich liczących się w tej dziedzinie krajów świata, poczynając od najbliższych sąsiadów z ZSRR, Czechosłowacji i NRD przez Węgry, Jugosławię, RFN, W. Brytanię, Kanadę, USA, Japonię do Australii. Sama wyjeżdżała mało, zatrzymywana w kraju rozlicznymi obowiązkami rodzinnymi i społecznymi, a później wiekiem niesposobnym do podróży. Była wieloletnim członkiem Związku Nauczycielstwa Polskiego, w którym pełniła funkcję członka Prezydium Rady Zakładowej PAN i delegata Komisji Spraw Pracowniczych PAN przy Zarządzie ZNP w Warszawie. Była aktywnym członkiem Polskiego Towarzystwa Geologicznego i sekretarzem Wydziału III Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Zorganizowała i prowadziła dział „Dzieje Ziemi” przy Muzeum Przyrodniczym PAN w Poznaniu. Prowadziła liczne prelekcje popularyzując paleontologię i idee ewolucji w środowisku poznańskim.

Była świetnym pedagogiem i bardzo tolerancyjnym kierownikiem wymagającym zawsze jednego – uczciwej i rzetelnej pracy. Pozostawiała całkowitą swobodę interpretacji naukowej. Nie narzucając nigdy własnych poglądów wymagała jednak od swoich uczniów logicznego i niepodważalnego udowodnienia ich racji. Dyskusje z Nią, prowadzone zawsze na stopie partnerstwa, były niesłychanie stymulujące. Jej erudycja zmuszała bowiem rozmówcę do maksymalnego skupienia, przynosząc owoce niejednokrotnie przez niego nieprzeczuwane. Potrafiła wychwycić wszystkie niedokładności i uchybienia w opracowaniu, wskazując drogi i metody ich usunięcia. Zawsze powtarzała: „Opracowanie nigdy nie jest doskonałe, ale zawsze musi być najlepszym na jakie badaczka stać”. Niesłychanie zajęta, była gotowa zawsze i w każdej chwili przerwać najpilniejsze prace i najciekawsze badania w celu niesienia pomocy zarówno w badaniach naukowych, jak i w życiu prywatnym.

Nauka była największą pasją Jej życia i w żadnej mierze przejście na emeryturę nie osłabiło tej pasji. Nauka była też dziedziną, w której najpełniej ujawniał się niesłychany hart ducha Marii Rózkowskiej. Poddawana seriom wyczerpujących zabiegów szpitalnych znajdowała siły na czytanie najnowszych publikacji naukowych i doskonalenie manuskryptów swoich ostatnich prac. Bardzo już osłabiona przychodziła tak często jak mogła do Pracowni, a gdy siły opuściły Ją niemal zupełnie największym żalem napawała Ją myśl, że nie wróci już do pracy. Niemal do końca zachowała pełną sprawność umysłową. Jej ostatnia praca, dzieło

opublikowane już po Jej śmierci w 40 numerze *Paleontologia Polonica* udostępnia nauce kilkadziesiąt nowych gatunków i kilka nowych rodzajów koralu *Rugosa* z górnego dewonu Polski. Stanowi ono jeszcze jeden pomnik Jej jakże pracowitego i płodnego, chociaż tak pełnego przeciwności życia.

Mówi się, że nie ma ludzi niezastąpionych. Odejście Marii Rózkowskiej zadaje kłam temu twierdzeniu. Któż zastąpi nam tego wielkiego w swej skromności Człowieka w Jego głębokim humanizmie, żarliwości, pasji badawczej, rozległej wiedzy, chęci pomocy i zawsze bezinteresownej życzliwości.

Jerzy Fedorowski

SUMMARY

Professor Maria Rózkowska was born on August 15 in Gorzewo near Poznań in the family of a school teacher. She graduated from the Poznań University in 1923 and defended her Ph. D. in 1926 at the same academy. Working as an assistant of Professor W. Friedberg, Maria Rózkowska produced several studies on worms, molluscs and corals. Forced to leave the University in 1932 she continued scientific studies on Podolia on her own expenses (1933–1937). The war time was especially difficult for her. Left with three children for her own, deported by occupants to a small village in eastern Poland Maria Rózkowska found enough energy not only to work for her family, but also to illegally teach children of her neighbours.

When the war ends Maria Rózkowska immediately returned to Poznań and started the second period of her scientific career at the University and since 1954 in the Polish Academy of Sciences. The broad knowledge in science supported by permanent enthusiasm and energy helped her in restoration of palaeontology in Poznań. Always straining for perfection she soon became an internationally known coral specialist. Several of her works and especially those of 1953, 1960, and 1969 are generally accepted as classics in the coral literature. Science was the great and invariable passion of her life. She stayed scientifically active almost to the last weeks of her life.

Being extremely kind and modest Maria Rózkowska was to all her students and co-workers not only a knowledgeable teacher but also a great moral authority. The whole life of her was an example of honest descent living and humanism.

translated by W. Narębski

SPIS PUBLIKACJI PROF. DR MARII RÓZKOWSKIEJ

1924. Fauna malakologiczna wapieni łąkowych niektórych miejscowości Wielkopolski. *Pozn. Tow. Przyj. Nauk* 1, 1, 5, Poznań.
1926. Robaki miocenyjskie Polski, część I i II. *Rozpr. i Wiad. Muzeum im. Dzieduszyckich*, 9, 10.
1928. Pochodzenie skamielin narzutowych ze szczególnym uwzględnieniem Wielkopolski. *Kosmos* 53, 3, Lwów.
1928. Ślimaki narzutowe Wielkopolski. *Rocz. Muz. Wielkopol.*, Poznań.
1932. Korale miocenyjskie Polski. *Rocz. Pol. Tow. Geol.* 8, Kraków.
1946. Koralowce *Rugosa* z gotlandu Podola. *Rocz. Pol. Tow. Geol.* 16, Kraków.
1948. Rozwój filogenetyczny w świetle danych paleontologicznych. *Wiad. Muzeum Ziemi* 4, Warszawa.
1948. Korale dewońskie Gór Świętokrzyskich. *Wiad. Muzeum Ziemi* 4, Warszawa.
1953. *Pachyphyllinae* et *Phillipsastraea* du Frasnien de Pologne. *Paleont. Pol.* 4, Warszawa.
1953. O rozwoju koralowców. *Prz. Geol.* 8, Warszawa.
1954. Badania wstępne nad *Tetracoralla* z eiflu Grzegorzowic. *Acta Geol. Pol.* 4, Warszawa.
1955. Koralowce z okolic Sochaczewa z warstw z *Crania tuberculata*. *Acta Geol. Pol.* 5, 2, Warszawa.

1956. Pachyphyllinae from the Middle Devonian of the Holy Cross Mountains. *Acta Palaeont. Pol.* 1, 4, Warszawa.
1957. Considerations on Middle and Upper Devonian Thamnophyllidae Soshkina in Poland. *Acta Palaeont. Pol.* 2, 2–3, Warszawa.
1960. Blastogeny and individual variations in tetracoral colonies from the Devonian of Poland. *Acta Palaeont. Pol.* 5, 1, Warszawa.
1962. Dewońskie wapienie koralowe nad jeziorem Daisy koło Mokrzeszowa. *Biul. Inform. P. T. M. N. o Ziemi*, Poznań.
1962. Górnosylurskie Tetracoralla z warstw rzepińskich w profilu Łężyce – Bełcz (G. Świętokrzyskie). *Biul. Inst. Geol.* 174, Warszawa.
1965. Marisastridae n. fam. and Marisastrum n. gen. (Devonian corals). *Acta Palaeont. Pol.* 10, 2, Warszawa.
1967. Famennian Corals from the southern Holy Cross Mountains. *Int. Symp. Devon. System*, Calgary.
1969. Famennian tetracoralloid and heterocoralloid fauna from the Holy Cross Mountains (Poland). *Acta Palaeont. Pol.* 14, 1, Warszawa.
1972. Genus Disphyllum de Fromentel (Rugosa) in the Devonian of Poland and its distribution (wspólnie z J. Fedorowskim). *Acta Palaeont. Pol.* 17, 3, Warszawa.
1973. Przeszłość i terażniejszość paleozoologii (w:) *Nauka w Wielkopolsce*. Poznań.
1974. Gorizdronia soshkinae, sp. nov., a new type species of Gorizdronia Rózkowska, 1969. *Acta Palaeont. Pol.* 19, 4, Warszawa.
1979. Contribution to the Frasnian tetracorals from Poland. *Palaeont. Pol.* 40, Warszawa.
- W druku, Life habits of the Upper Devonian rugose corals from Poland.